

OSMANLI DEVLETİN'DE VAKIF STATÜSÜNÜN İPTALİNE DAİR BİR ÖRNEK: SOKULLU MEHMED PAŞA VE BÂLÎ BEY'İN BELGRAT'TAKİ VAKIF AKARININ DEVLETLEŞTİRİLMESİ

An Example of the Cancellation of Foundation Statute in Ottoman Empire: Nationalization of Sokullu Mehmet Pasha and Bali Bey's Foundation in Belgrad

*Muhammed CEYHAN**

Giriş

Osmanlı Devleti'nde daha beylikler döneminden itibaren fethedilen yerlere hukuku temsilen bir kadının, idareyi temsilen bir subaşının tayini, yerleşmiş bir gelenektir¹. Devlet otoritesinin temini ve tesisi, idarî ve adlî mekanizmanın sürekliliği için ise o bölgenin imarı ve inşası çok önemli bir husustur. Bu noktada Osmanlı vakıf sisteminin fethedilen bölgelerin gerek imar ve inşasında gerekse de diğer kamu hizmetlerinin icrasında önemli bir fonksiyon gördüğünü gözlemlemek mümkündür. Zira, yol ve köprülerin inşası, sulama çalışmaları gibi kamu işleri; hastanelerin yapımı ve fakirlere yardım gibi sosyal yardımlaşma faaliyetleri; eğitici ve öğretici kadronun ücretleri, öğrencilerin bakımı, medrese ve kütüphanelerin yapımını teminat altına almaya yönelik kültür işleri; camiler inşası gibi dinî hizmetler² ile vakıf müessesesi, uzun asırlardan beri İslâm memleketleri-

* Arş. Gör., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, muhammedceyhan83@gmail.com.

¹ İlber Ortaylı, "Kadı: Osmanlı Kadısı", *DİA*, C. 24, 2001, s. 69.

² Bahaeddin Yıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003, s. 3.

nin ictimai ve iktisadi hayatı üzerinde derin izler bırakmıştır. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'ndeki gayrimenkul servetin büyük kısmının vakıflar tarafından kontrol edildiği düşünüldüğünde vakfın, toplum ve devlet nezdinde ne denli önemli bir müessese olduğu ortaya çıkmaktadır³.

Osmanlı ictimai ve iktisadi hayatı üzerinde önemli bir etkiye sahip olan vakıf müessesesi, tesisinden ortadan kaldırılışına kadar bazı kurallara, kaidelere ve hukuka tabi olmuştur. Bu sayede bazı vakıfların yüzyıllar sürdüğünü ve hatta günümüze kadar geldiğini biliyoruz. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'nde cari olan Hanefi Fıkhı gereğince; bir vakıf kurulduktan sonra o vakfa ait olan taşınır ve taşınmaz bütün mal varlığı vakfiyedeki şartlar çerçevesinde varlığını sürdürmekteydi. Kurulan vakfın vakfiyesinde belirtilen hususun değiştirilip farklı bir statüye sokulması pek mümkün değildi ve uygulama noktasında da bunun örneklerine nadir rastlanmaktadır. Gerek vakfın kurucularının gerekse de hariçten başkaca şahısların vakfın vakfiyesinde belirtilen şartlara aykırı hareketleri her daim cezalandırılmıştır ve vakfın şartlarının değiştirilmesi, mal varlıklarının devletleştirilmesi gibi hususlar ancak devlet eliyle olabilirdi. Devletin, bir vakfın statüsünü değiştirmesi ise ancak ortaya çıkan şartlar çerçevesinde mümkündür. Bu bağlamda kamu menfaati güden bir vakıf yine kamu menfaati adına alıkonabilir, vakıf statüsü kaldırılabilirdi.

Osmanlı Devleti'nde vakıf mallarının devletleştirilmesi noktasında daha erken zamanlardan itibaren örneklerle rastlamak mümkündür. Nitekim, Fatih Sultan Mehmed'in bazı vakıfları ordu ve fetih yararına devletleştirdiği malumumuzdur. Esasen, Balkanlar'da yeni fethedilen bölgelerde iskân teşvik etmek amacı ile askerî ve dinî şahsiyetlere gerek mülk ve timar gerekse de vakıf yoluyla toprak verilmiştir. İskân siyaseti çerçevesinde ve ziraati teşvik amacıyla Anadolu'dan göçürülen halk ile de bölge canlandırılmaya çalışılmıştır. Özellikle vakıf müessesesinin giderek yaygınlık kazanması ile ictimai ve iktisadi hayat canlanmış ve böylece bölgenin imar ve inşası temin edilmiştir. Ancak timar ve mülk olarak tevcih ve temlik edilen arazilerin giderek vakıf statüsüne sokulması, timar sistemine dayanan orduyu ve dolayısıyla fetihleri müşkil duruma sokmuştur.

³ Fuad Köprülü, **Vakıfların Hukukî Mahiyeti**, Hazırlayan: Yahya Kemal Taştan, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013, s. 185.

Bu durumu ortadan kaldırmak üzere Fatih Sultan Mehmed'in, radikal bir karar ile mülk ve vakıf statüsündeki bazı toprakları tekrar timar statüsüne soktuğunu görmekteyiz. Mesela; Malkoçoğlu Murat Bey'in Çirmen Sancağı'na bağlı ve Hasköy Kazası sınırları içerisinde olup ilk zamanlarda mülk olan sonra evlatlık vakıf olan topraklarının vakıf statüsü H. 880 tarihinde padişah emri ile bozularak bu topraklar Trabzonlu Hamza'ya timar olarak verilmiştir. Bu durum, Fatih döneminin önemli uygulamalarından biri olan vakıfların timar düzenine dahil edilme sürecinin bir örneğidir. Ancak, bu vakıfların vâkıf ve evlâtları daha sonraki padişahlar zamanında tekrardan vakıflarına ait yerleri istemişlerdir. Özellikle II. Bâyezit zamanında bu talepler artmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz Murat Bey Vakfı'nın, daha sonraki zamanlarda onun torunları Bâli Çelebi, Mehmed Çelebi ve Koçu tarafından tekrar tasarruf edildiğini görmekteyiz. Murat Bey'in torunları, Fatih devrinde timar haline dönüştürülen evlâtlık vakıf yerleri Yavuz Sultan Selim'den tekrar talep etmişler. Tebriz Seferi'ne katılımları ve yararlılıklarını göz önünde bulunduran padişah, timar haline dönüştürülen yerleri olmasa da hariçten toprakları kendilerine vermiştir⁴.

Devletin gücünü kaybettiği zamanlarda ise, vakıfların ve timar topraklarının yine padişahlar tarafından mülknâmeler ile bazı nüfuzlu kişilere temlik edildiğini de görmek mümkündür. Bu bağlamda, Sultan İbrahim döneminde Cinci Hoca namıyla şöhret kazanan Anadolu Kazaskeri Hüseyin Efendi'ye Bolu sancağında bazı eşkücülü mülkler, piyade ve müselleme çiftlikleri, kılıç timarları ve bazı vakıflar ilga edilip mülknâme ile verilmiştir⁵. Osmanlı Devleti yıkılmaya yüz tuttuğu vakitlerde elinden giden ve gitmek üzere olan coğrafyalardaki vakıf ve mülkler üzerinde za-

⁴ Siddık Çalık, **Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlar'da Osmanlı Düzeni (15.-16. Yüzyıllar)**, Ankara, Bosna-Hersek Dostları Vakfı Yayınları, 2005, s.107-121. Gerek yeni fethedilen toprakların imar ve inşası maksadıyla yapılan temlikler gerekse de görevdeki bazı başarılarına istinaden verilen temliklerin zaman içinde vakfa dönüştürülmesi ya da mülk olarak kalması neticesinde bazı bölgelerde güçlü şahısların zuhur etmesi tehlikesi de söz konusu mülk ve vakıflara el koymada etkili olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Lütfi Barkan, "İslam-Türk Mülkiyet Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu'nda Aldığı Şekiller III: İmparatorluk Devrinde Toprak Mülk ve Vakıflarının Hususiyetleri", **Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Tetkikler-Makaleler**, C. 2, Yayına Hazırlayan: Hüseyin Özdeğer, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000, s. 1300-1301.

⁵ Barkan, **a.g.e.**, s. 1311-1315.

manın şartları ve gereklilikleri üzerine karar vermiştir. Mesela; terk edilen topraklardaki Müslümanların tamamının Osmanlı topraklarına hicret etmesi neticesinde geride kalan ve umuma ait olan cami, medrese, karakol gibi binalar ile⁶ şahsi mülk olan ev ve dükkânların bazıları yıkılıp arsaları satılmış ve elde edilen gelir muhacirlerin Osmanlı topraklarındaki yeni hayatları için tahsis edilmiştir⁷. Yine biz biliyoruz ki, devlet otoritesinin sarsıldığı zamanlarda bazı bölgelerde vakıf mülklerinin özel mülke tahvili yolu bile düşünülmüştür. Mesela; XIX. Yüzyılın siyasi konjonktüründe Ayastefanos Antlaşması'na göre ortaya çıkan Büyük Bulgaristan'ın, Berlin Antlaşması ile küçülmesi üzerine "mümtaz" bir vilayet olan Şarkî Rumeli Vilâyeti teşekkül etmiştir.⁸ Bir müddet sonra, elde edilecek gelirin artırılması düşüncesiyle ve vilâyetin dâhili nizamnâmesinin 486. maddesine istinaden vilâyet genelindeki vakıf mülkleri ile arazisinin özel mülke tahvili hususunda 19 Kânûn-ı Sâni 1297 tarihli kanun lâyihası Vilâyet Genel Meclisi'nde kabul edilmiştir. Ancak Evkâf-ı Hümâyûn genel Müdürü Osman Efendi tarafından yapılan incelemeler neticesinde arzu edilen kar-zarar dengesi sağlanamayacağı için reddedilmiştir⁹.

Bir vakfın akar veya hayratı üzerindeki devlet tasarruflarında yukarıda bahsettiğimiz hususlar dışında bazı vakıflar için verilen kararlarda Osmanlı vakıf hukukunun bir gereği olarak hareket edildiği görülmektedir. Yapılan bir savaş neticesinde elden çıkan bir bölgenin tekrar savaşa ele geçirilmesi neticesinde hukukî ve idarî uygulamalarda tekrar başa dönülmesi meselesi bu bağlamda zikredilebilir. Çalışmamıza esas teşkil eden Sokullu Mehmed Paşa ve Bâlî Bey'in Belgrat'taki vakıf akarlarının devletleştirilmesinde Osmanlı vakıf ve arazi hukukunun gözetildiğini

⁶ İsmet Sarıbal, *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Muhaceret, İskân ve Entegrasyon: Bursa Sancağı Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2015, (yayınlanmamış doktora tezi), s. 184.

⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), Sadaret Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı (A.) MKT.MHM.), Dosya No: 420, Gömlek No: 77, Tarih: 3 Cemâziye'l-âhir 1285 / 21 Eylül 1868.

⁸ Mahir Aydın, *Şarkî Rumeli Vilâyeti (Ortaya Çıkışı – İdarî Teşkilâtı - İlhâkı)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989, (yayınlanmamış doktora tezi), s. XI.

⁹ Neriman Ersoy, *Bulgaristan Prensiğinde Türk Emlâki (1878-1908)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Anabilim Dalı, İstanbul 1989, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), s. 102-110.

gözlemliyoruz. Bu bağlamda, Belgrat'ın bir müddetliğine elden çıkması ve tekrar fethedilmesi (1717'de elden çıktı ve 1739'da tekrar fethedildi) neticesinde bahsi geçen vakıfların akar ve hayratı üzerinde alınan kararlarda işte bu *hukuken sıfırlanmışlık* diye adlandırabileceğimiz bir durum söz konusu olmuştur. Diğer bir ifade ile Belgrat, savaşla kaybedilip tekrar savaşla alındığı için, şehir ve çevresinde daha evvel tesis edilmiş olan vakıflar, timarlar ve mülkler üzerindeki hak ve hukukun düşürüldüğü ve yeniden bir hukukî tesisin olduğunu Sokullu Mehmed Paşa ve Bâli Bey Evkâfi örnekleminde gözlemlemek mümkündür¹⁰.

İncelememizde; Osmanlı Vakıf hukuku bağlamında bir vakfın, vakıf statüsünün hangi şartlarda ve ne şekilde iptal edilebileceği ya da tebdil ve tağyîr edilebileceği meselesinin teorik boyutu aktarıldıktan sonra, Sokullu Mehmed Paşa ve Bâli Bey'in Belgrat'taki vakıf akarlarının hangi gerekçe ve hukukî dayanaklarla devletleştirildiği izah edilecektir. Bu kapsamda, ilgili vakıfların işgal öncesindeki mevcut mal varlıkları (menkul-gayrimenkul, hayrat-akarat) ve tekrar fethini müteakip ortaya çıkan durum tespit edilerek devletin, hangi varlıkların ne şekilde vakıf statüsünü iptal edip etmediği araştırılacaktır.

1. Vakıf İşleminin Bağlayıcılığı Meselesi

Osmanlı vakıf hukukunda ve tatbikatında vâkıfın *irade beyanı* ve *vakfın lüzumuna* hükmedilmesi neticesinde kadı tarafından *vakfın tescili* yapılmaktadır. Bu tescilden sonra artık *vakfın bağlayıcılığı* başlamakta ve vâkıf da dâhil olmak üzere söz konusu vakıf işlemini bozamamakta ve vakıftan dönülememektedir. Böylece *vakfedilen malın dokunulmazlığı* başlamış olup vakfetme muamelesi kesinleşen vakıf mallar; satılamaz (satıldığında alım satım akdinin iptali ve malın istirdadı gerekir), bağışlanamaz, rehin olarak verilemez, iâre akdine konu olmaz, miras yoluyla intikâl edemez¹¹.

¹⁰ Bu konu 3. Başlık altında ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir.

¹¹ Ahmet Akgündüz, **İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2. Baskı, 1996, s. 150-152. Ömer Hilmi Efendi, **İthaf-ül Ahlâf Fi Ahkâm-il Evkaf**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1977, s. 33-37.

2. Vakıf Şartlarının Tebdili ve Tağyîri Meselesi

Vakıf işlemi neticesinde bir vakıf bağlayıcılık kazandıktan sonra artık o vakfın mallarına dokunulmaz ve vakıf tüzel kişiliği içerisinde idaresi ve istifadesi söz konusudur. Ancak, bazı zorunlu hallerde ve şer‘î gerekçelerle bağlayıcılık konusunun esnetildiği ve vakfın şartlarında tebdil ve tağyîr işleminin yapıldığı da malumdur. Bu bağlamda;

- a. Bir şahsın satın alarak vakfettiği bir malda başka bir şahsın şüf‘a hakkı bulunduğu ortaya çıkması
- b. Şer‘î gerekçelerle *istibdâl* muamelesinin icrası
- c. Vakıf malın tamamen yıkılması, tamirine imkân kalmaması ve benzeri şer‘î gerekçeler
- d. Vakfın bağlayıcı olmayan (gayr-i لازم) vakıflar statüsünde olması
- e. İcâreteyn ve mukâta‘alı vakıf uygulaması ile gedik gibi bazı aynı hakların olması

durumunda bir vakıf dokunulmazlığını kaybeder ve vakfın şartlarında değişim mümkün hale gelir¹².

Vakfedilen malda şüf‘a hakkının ortaya çıkması halinde ve şefi‘in talep ve davası neticesinde, vakıf feshedilip şüf‘a hakkı sahibine devredilmektedir¹³. Bu uygulama şer‘î bir dayanak olmakla birlikte Osmanlı vakıf hukukunda çok rastlanılan bir durum değildir.

İstibdâl, Osmanlı uygulamasında belki de en çok rastlanan muameledir. *İstibdâl*; bir vakfın mülkle (menkul veya gayrimenkul) değiştirilmesi

¹² Akgündüz, **a.g.e.**, s. 170-171; Şayet bir vâkıf vakfiyenin şartlarında “ileride şartlarını kendisinin tebdil ve tağyîr edebilmesini” belirtmişse bu durumda şartları değiştirebilir fakat, vakfın aslını değiştiremez. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Hilmi, **a.g.e.**, s. 47. Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu**, İstanbul, Bilmen Yayınevi, (baskı tarihi yok), C. 4, s. 353-354.

¹³ Ömer Hilmi, **a.g.e.**, s. 35-36.

işlemidir¹⁴. İstibdâl muamelesinin icrası için ise bazı şartların mevcudiyeti ya da ortaya çıkması gerekmektedir. En başta vâkıf vakfiyesinde istibdâli şart koşmalıdır. İstibdâlin vakfiyede şart koşulduğu vakıflarda vakıf tüzel kişiliğini idare edenler vakıfları için *evlâ ve enfâ* olanı ile mülk değişimi yapabilir. Ancak bu konuda dikkat edilmesi gerekli olan husus, değişim yapılacak mülkün, vakıf malın değerinden düşük olmamasıdır. Şayet bir vakfiyede istibdâl şart koşulmamışsa ve vakıf akar gelir getirme vasfını kaybetmişse bu durumda -vâkıf vakfiyesinde istibdâli kesin olarak yasaklamışsa bile- *rey'-i hâkim* ve *izn-i sultânî* ile istibdâl mümkün olmaktadır¹⁵. Vâkıf tarafından vakfiyede şart koşulmaması ve vakıf için istibdâlin bir zaruret olarak ortaya çıkması durumunda, olası suistimallerin önünü almak için istibdâl kararı sadece *izn-i sultânî* ile mümkün olabilmektedir. Bu konuda Ebussuûd Efendi'nin fetvası mevcuttur:

“Vakıf akarın bey' u istibdâline müsevviğât-ı şer'iyeye mevcûde iken bey' u istibdâl eylemekten kudâti men' için emr-i şerif vârid olmuş mudur? **el-Cevâb:** İhdâ ve hamsîn ve tis'i mie tarihinde vârid olmuştur. İzn-i sultânî ile amel olunmak ferman olunmuştur”¹⁶.

Osmanlı vakıf hukukunda ve tatbikatında *izn-i sultânî* sadece istibdâl uygulaması için değil, genel olarak vakıf şartlarının tebdil ve tağyirinde de daima kendisine müracaat edilen bir uygulamadır. Başka bir ifade ile vâkıfın vakfiyede belirtmediği ve zaruretin gerekli kıldığı hallerde, vakıf şartlarının değiştirilmesi işleminde padişahın izni aranmıştır. Mesela Celali İsyancıları esnasında Ankara vakıf gayrimenkulleri çok zarar görmüştür.

¹⁴ Ali Himmet Berki, **Vakıflar**, İstanbul, Aydınlik Basımevi, 1946, s. 297; Ömer Hilmi, **a.g.e.**, s. 149; Bilmen, **a.g.e.**, s. 287.

¹⁵ Berki, **Vakıflar**, s. 235-239; Ömer Hilmi, **a.g.e.**, s. 115; Bilmen, **a.g.e.**, s. 355-357; Osmanlı tatbikatında istibdâl uygulamasına dair örnek çalışma için bkz. İbrahim Oğuz, “Osmanlı Vakıflarında İstibdal Problemi (Midilli Örneği)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 34, S. 58, s. 583-601; Osmanlı vakıf hukukunda *izn-i sultânî* uygulaması Cumhuriyet dönemine geçildiğinde Vakıflar İdare Meclisinin kararı ile umum müdürlüğe devredilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Karînâbâdîzâde Ömer Hilmi – İsmet Sungurbey, **Eski Vakıfların Temel Kitabı**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sulhi Garan Matbaası, 1978. s. 214-215

¹⁶ Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi, **Ma'rûzât**, Hazırlayan: Pehlul Düzenli, İstanbul, Klasik yayınları, 2013, s.244.

Birçok vakıf taşınmazı yanmış ve yıkılmıştır. Bunun neticesinde vakfın devamını sağlamak açısından birçok vakıf mallarında mülk istibdâline ihtiyaç duyulmuştur. Yine bazı vakıfların da akarlarının aktif ve devamlı hale gelebilmesi için *icâre-i vâhideli* kira uygulaması yerine *icâreteyn* veya *mukâta‘alı vakıf* uygulamasına geçilmiştir. Özellikle vakıf kira hukukunun değiştirilmesi noktasında şer‘iyye sicillerinde fazlaca *izn-i sultânî* talebi mevcuttur¹⁷.

Vakıf malın tamamen yıkılması, tamirine imkân kalmaması ve benzeri şer‘î gerekçelerin hâsıl olması durumunda ise; vakfın geride kalan varlığına göre hareket edilmektedir. Şayet vakfın kendisine ihtiyaç kalmamışsa yani *müstağn-anh* konumuna düşmüşse, söz konusu vakfın akarı hâkimin re‘yi ve emriyle ona yakın aynı cinsten olup, geliri olmayan veya olup da ihtiyacını karşılayamayan başka bir vakfa sarf olunabilir¹⁸. Ancak, vakfın hayratı durduğu halde akarına zarar gelmişse; bu durumda iki uygulamadan birine müracaat edilmektedir. Birincisi yukarıda bahsettiğimiz istibdâl uygulaması ki vakfın mülk değişimi için illaki bir mal varlığı olmalıdır. İkinci yol ise, devlet eliyle vakfın devamının sağlanması için tedbirlerin alınmasıdır¹⁹.

Vakfın bağlayıcı olmayan (gayr-i lazım) vakıflar statüsünde kabul edilerek hâkim tarafından feshedilmesi halinde söz konusu vakfetme işlemine konu olan mallar mülkiyet üzere tasarruf edilebilir. Ancak vakfi gayr-i lazım ile vakıf olmasına rağmen hâkim tarafından feshedilmediği müddetçe mülkiyete konu olamaz²⁰.

İcâreteyn ve mukâta‘alı vakıf uygulaması ile gedik gibi bazı aynî hakların olması, vakıf muamelesinin dokunulmazlığı kuralının istisnası-

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Ceyhan, “Celâli İsyanlarının Ankara Vakıf Gayrimenkulleri Üzerinde Yarattığı Tahribatın Tespiti (Şer‘iyye Sicilleri Işığında)”, **Tarihçe Ankara Uluslararası Sempozyumu (25-26 Kasım 2011)**, Bildiriler, C. 1, Ankara, Matsar Basım Yayın, 2012, s. 359-376.

¹⁸ Ali Himmet Berki, “Müstağn-en‘anh Vakıflar”, **Vakıflar Dergisi**, İstanbul, S. 7, 1968, s. 17-18.

¹⁹ Çalışmamıza konu olan ve Sokullu Mehmed Paşa ile Bali Bey evkâfi için alınan karar bu zümredendir.

²⁰ Ömer Hilmi, **a.g.e.**, s. 36.

nın beklisi de en ciddi olanıdır. Zira bu uygulamalar, vakfın özellikle akârındaki mülk ve tasarruflarında vakıf tüzel kişiliğinin tek taraflı karar mercii olamadığı uygulamalardır. Esasen icâreteyn, mukâta'a ve gedik uygulamaları Osmanlı klasik döneminde de mevcut olmakla birlikte, zaman içerisinde ve dönemin iktisadi şartları bağlamında (istibdâl yoluyla) giderek kendisine müracaat zaruret halini almış ve hatta vakfiyelerde dahi şart koşulması yaygınlaşmıştır.

3. Sokullu Mehmed Paşa ve Bâli Bey'in Belgrat'taki Vakıf Akarı Üzerinde Yapılan Devletleştirme İşlemi

Belgrat, 1521 tarihinde Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Osmanlı Devleti'nin Balkan fütuhâtında önemli bir üst bölgesi konumunda olmuştur. Belgrat'ın fethini müteakip Osmanlı Devleti'nin diğer fethettiği yerlerde olduğu gibi imar ve inşâ faaliyetleri başlamıştır. Bu bağlamda, Evliya Çelebiye göre Belgrat'ta; 33'ünde Cuma namazı kılınan toplamda 217 cami (Kâtib Çelebi'ye göre ise 100'e yakın cami), 7 tane mescit, 9 dârulhadis, 8 medrese, 6 kervansaray, 21 han, 3700 dükkândan oluşan sûk-ı sultânî, bedesten ve çarşılar inşâ edilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere, Belgrat'ın imar ve inşası için haylice vakıf eseri şehre kazandırılmıştır. Diğer taraftan, Belgrat'ın batı ve kuzey istikametindeki fetihler için bir üst konumunda olması nedeniyle askerî vasfı ön plana çıkmakla birlikte aynı zamanda doğu ve batı arasında bir ticaret mevkii özelliği de bulunmaktadır²¹.

Fethini müteakip önemli bir üst ve uç bölgesi konumunda olan Belgrat, bu vasfını her daim korumuştur. Ancak, zaman içerisinde Osmanlı Devleti'nin zayıflamasına paralel olarak bazen Osmanlı hâkimiyetinden çıkmış ve geri alınmıştır. Bu durum ise, şehrin yıpranmasına sebep olmuştur. Nitekim, Viyana savaşları esnasında 1688'de Avusturya ordusu tarafından işgal edilmiş, ancak bu işgal çok uzun sürmemiş ve 1690 tarihinde Fazıl Mustafa Paşa tarafından tekrar alınmıştır. 1717 yılında Belgrat Osmanlıların elinden bir kez daha çıkmış, 1737-1739 Osmanlı-Avusturya savaşları sonucunda 18 Eylül 1739 tarihinde imzalanan Belg-

²¹ Cavit Baysun, "Belgrat", *İA*, C. 2, İstanbul, MEB Yayınları, 5. Baskı, 1979, s. 484-485.

rat Antlaşması ile tekrar Osmanlı Devleti'ne teslim edilmiştir²². Belgrat'ın tekrar ele geçirilmesi neticesinde Osmanlı Devleti'nde “yeni yapılan ya da yeniden yapılan fetihlerde tahrirlerin yapılması/yenilenmesi uygulaması” gereğince diğer yerlerde olduğu gibi Belgrat'ın bağlı olduğu Semendire Sancağı'nda da H. 1154 / M. 1741 tarihinde yeni bir tahrir uygulanmış,²³ yapılan tahrir neticesinde 1717-1739 tarihleri arasındaki yaklaşık 22 yıl süren ikinci işgal sürecinde Belgrat'taki Sokullu Mehmed Paşa ve Bâli Bey vakıflarının akar ve hayratının oldukça fazla miktarda zarar gördüğü ortaya çıkmıştır. Bu zararı vakıfların tek başına ve kendi öz kaynaklarından karşılaması mümkün olmamış ve hatta söz konu vakıfların birçok ihtiyacı Belgrat hazinesi tarafından karşılanmak zorunda kalmıştır.

Belgrat'ın 1739 tarihinde tekrar Avusturyalılardan alınmasının ardından H. 1154 / M. 1741 tarihinde yapılan yeni tahririn nasıl ve ne şekilde yapılacağına dair hazırlanan telhis ve üzerindeki hatt-ı hümayun; çalışmamıza konu olan ve tarafımızdan *devletleştirme* olarak addedilen Sokullu Mehmed Paşa ve Bâli Bey vakıflarının Belgrat'taki vakıf akarının neden ve nasıl devletleştirildiği noktasında aydınlatıcı bilgi vermektedir. Esasen devletleştirmenin sadece Sokullu Mehmed Paşa ve Bâli Bey vakıflarının akarları üzerinde olmadığını, bütün vakıf akarları ile timar ve zemetler üzerinde de yapıldığını söz konusu telhisteki şu cümlelerden anlıyoruz:²⁴

“... El-haletu hazîhi kal'a-i mezbûre anveten feth ve teshîr olunmağla gerek nefsi kal'ada ve havâlisinde ve gerek livâ-i mezbûrun feth-i cedîd olan mahallerinde ber mûceb-i tahrîr-i atîk her ne kadar ze'âmet ve timâr ve havâs ve evkâf var ise birisinde kimesnenin alâkası kalmayub mecmû'î havâs-ı hümayûna â'id olmağın hîn-i tahrîrde kuyûdât-ı atîkeye i'tibâr olunmayub vakt-i tahrîrde gelinceye dek tevcîh olunmuş olan ze'âmet ve timârların mâ'adâ kadîmden ze'âmet ve timâr olan kura ve arâzinin küllisi

²² Baysun, **a.g.m.**, s. 479-480.

²³ Hatice Oruç, “18. Yüzyıl Ortalarında Bir Sancak Tahriri: H.1154/ M.1741 Tarihli Semendire Sancağı Tahriri”, **Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi (21-23 Kasım 2012)**, Bildiriler C. 2, Ankara, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013, s. 681-687.

²⁴ Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi (**TKG.KK.**), Vakf-ı Cedid Defterleri (**VKF.Cd.**), Defter No: 24, s. 3. Telhisin orijinal metni için bkz. **EK 3**.

ve havâs-ı mîr-i livâ ve evkâfın mecmû'î havâs-ı hümayûn-ı atîke ile havâs-ı hümayûn mülhakâtından olmak üzere tahrîr ve defter olunması virilen tahrîr emr-i şerîfi derûnunda musarrah ve mezkûr olduğuna binâ'en ..."

Buradan hareketle özellikle şu hükmü çıkarmak mümkün olmaktadır; daha evvel Osmanlı Devleti topraklarından olup, zamanla bir şekilde elden çıkan ve tekrar savaşla ve zorla (*anvaten*) ele geçirilen yerde İslâm hukukunun *Dâru'l-Harp Hukuku* uygulamasının sıfırdan uygulandığı, dolayısıyla bu hukuk gereğince oradaki toprakların değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Zira, "...*feth-i cedîd olan mahallerinde ber müceb-i tahrîr-i atik her ne kadar ze'âmet ve timâr ve havâs ve evkâf var ise birisinde kimesnenin alâkası kalmayub...*" ifadesi bu yorumun en güzel bir şekilde ispatıdır. Tam da bu noktada, Belgrat'taki Sokullu Mehmed Paşa ve Bâli Bey vakıflarının hayratlarının evlatları tarafından yeniden işlevsel hale getirilmesine rağmen akarı üzerinde devletin uyguladığı *devletleştirme* işleminin hukukî temellerini de ilgili vakıf akarının artık *Dâru'l-Harp* topraklar olarak değerlendirilmesi bağlamında aramak gerekmektedir. Diğer taraftan bu uygulamanın, yukarıda bahsettiğimiz ve Osmanlı vakıf hukuku kapsamında kaleme alınan yazılardaki teorik bilgiler zemininde vakıf şartlarının tebdîli ve tağyiri şeklinde ifade etmek mümkün gözükmemektedir. Özellikle Sokullu Mehmed Paşa ve Bâli Bey evkâfının Belgrat'taki akarının havâs-ı hümayuna devredilmesi ve akar hükmündeki yerlere karşın Belgrat hazinesinden tahsisatta bulunulmasının bir istibdâl olarak değerlendirilmesi yanlış olur. Çünkü burada söz konusu olan ne bir istibdâldır ne de tamamen bir iptaldir. Her şeyden evvel, yukarıda da izah ettiğimiz üzere, bir vakfın her hangi bir akar ya da hayratı üzerinde istibdâlin olabilmesi için söz konusu akar ya da hayratın mülkiyet vasfında olan bir taşınır veya taşınmazla mübadelesi gerekmektedir. Diğer taraftan bir vakfın tamamen iptali de söz konusu değil. Zira, hem Sokullu Mehmed Paşa hem de Bâli Bey'in vakıf evlâdı Belgrat'ın 1739'da tekrar ele geçirilmesinin hemen akabinde vakıflarına ait hayratı kendi vakıf imkanları ile tamir etmiş ve hizmete hazır hale getirmiştir. Buna karşın akarı olmaksızın bu hayratın müdavemeti söz konusu olmayacağı ve kamu yararı söz konusu olduğu için görevlilerinin ve sair ihtiyaçlarının Belgrat hazinesinden karşılanmasına karar verilmiştir. Bu noktada da şu

karşımıza çıkmaktadır; vakıfların kamu yararı sağladıkları ve bu sebeple devletin hazineden sunması gereken hizmetleri karşıladıkları için akarları artık tamamen devletleştirilmiş olsa da kamu yararı güdülen hizmetlerinin devamı için Belgrat hazinesi devreye girmiştir²⁵.

Semendire Sancağı'nı H. 1154 / M. 1741 tarihinde tekrar tahrir etmekle görevlendirilen Sıdkı Efendi ve Ali Efendi telhislerinde, Belgrat'taki eski tahrirde mevcut olan hukuka karşın ne yapılması gerektiği hususunda iki yoldan birinin tercih edilmesini önermişlerdir:

*"... müteveffâ Sokollu Mehmed Paşa ile Bâli Beğ nâm sâhibü'l-hayrın kable'l-istilâ livâ-i mezbûr dâhilinde olan evkâflarına bedel olmak üzere dahi bir yük yirmi sekiz bin yedi yüz akçesi ta'yîn ve mâ'adâ yirmi yük akçesi havâss-ı hümâyûna tahsîs olmak üzere tertîb ve defter olunmuşdur. Eđerçi mûma-ileyhüma Sokollu Mehmed Paşa ve Bâli Beğ evkâfı için bir yük yirmi sekiz bin yedi yüz akçe tefrîk olunub ancak bu mahallerin anveten feth ü teshîrleri sebebi ile kadîmi kura ve arâzilerinde evkâf-ı mezbûrenin bir dürlü alâkaları kalmamağla kal'a-i Belgrad ve havâlisinde vâkıfeyn-i mûma-ileyhümanın ba'de'l-feth a'kâb-ı evlâdları ve mütevellileri taraflarından tecdîd ve ta'mîrine mübâşeret olunan cevâmî' ve mesâcid ve sâ'ir asâr-ı hayriyyenin lüzûmu mertebede vezâyif-i hademe ve mesârif-i rûz-merresi Belgrad defterdârları ma'arifetleriyle Belgrad hazinesinden görülmek şartıyla evkâf-ı mezbûreye ta'yîn olunan mahaller havâss-ı hümâyûn tarafından mı zabt olunması fermân buyurulur yohsa vaz'-ı asli ve nizâm-ı kadîmilerine halel getürmemek için sadaka-i memleket olmak üzere ol mikdâr yazı ile muharrer olan mahallerin kemâfi'l-evvel taraf-ı evkâfdan mı zabt olunmasına müsâ'ade-i aliyye buyurulur bu iki şıkkın her kangısı ihtiyâr buyurulur ise fermân-ı hümâyûn-ı hazret-i cihândâri sudûruna muhtâcdır."*²⁶

Şayet ilk şıkkın kabulü durumunda ne tür bir sonuç çıkacağı ve nasıl önlem alınması gerektiği de şu şekilde belirtilmiştir:

²⁵ Yaptığımız araştırmalarda Belgrat hazinesinin ne zamana kadar bahsedilen harcamaları yaptığı noktasında kayda rastlanılamamıştır.

²⁶ TKG.KK.VKF.Cd., Defter No: 24, s. 3.

“... Sokollu Mehmed Paşa ve Bâli Beğ evkâfına tahsis kılınan mahallerin kemâfi'l-evvel taraf-ı evkâfdan zabtına müsâ'ade-i aliyye-i hümâyûn buyurulur ise bunlardan gayri tahrîr-i atikte dâhil olan evkâfdan birisinin kadîmisi üzere ibkâsı için arz ve arzuhâl zuhûr ider ise kat'an amel ve i'tibâr olunmayub ve fimâ ba'd tahrîr-i atik defterleri düstûrû'l-amel olmayub kuyûdatı nazar-i i'tibârdan bi'l-küllîye iskât birle defâtir-i mezkûre hazîne-i âmireye vaz' olub ...”²⁷

Tahrir ile görevli olanların bu sorularından da anlaşılacağı üzere; esasen Belgrat'ın anwatan feth olunması sebebiyle artık eski hak ve hukukun iptal olduğunun ve buraların direkt devlet tasarrufuna ve mülküne dahil olduğu, ancak şayet ferman ile buyurulması halinde eski hak ve hukukunun da devam ettirilebileceği buna karşın başkaca vakıfların bu durumu örnek göstererek istifade etmek isteyebileceği, buna karşın en azından bunun önünün alınması gerektiği noktasında görüş beyan edilmiştir. Tahrir eminlerinin bu suallerine padişah tarafından söz konusu telhisin hemen baş kısmında yer alan hatt-ı hümâyûnda şu cevap verilmiştir:

“Mucebince yedi yüz kılıc ze'âmet ve timârların tertîb ve tasvîb olunduğu üzere icmâlleri bağlanub zikr olunan şûrût ve kuyûd ile erbâb-ı istihkâka tevcîh ve tevzi'lerine mübâderet ve defter-i atikte mûmaileyhüma Sokollu Mehmed Paşa ve Bâli Bey evkâfi olmak üzere muharrer olub el-yevm Belgrad'ın anwatan feth ve teshîr sebebiyle cânib-i mîriye 'âid olan kura havâs-ı hümâyûna ilhâk ve bu mukâbelede mûma ileyhümanın evlâd ve mütevellileri taraflarından ta'mîr olunacak âsâr-ı hayriyenin vezâyif-i mürtezika ve mesârif-i rûz-merreleri Belgrad hazinesinden rû'yet olunmak üzere müsâ'ade-i hümâyûnum olmuştur”.²⁸

Hatt-ı hümâyûndan da anlaşılacağı üzere ikinci şıkkın, yani eski hak ve hukukun feshi ve söz konu vakıfların ihtiyaçlarının Belgrat hazinesinden karşılanmasına karar verilmiştir. Bu karar üzerine Belgrat'ın da içinde bulunduğu Semendire Sancağı'nda H. 1154 / M. 1741 tarihinde yapılan tahrir neticesinde, Belgrat'ta bulunan ve daha önceden Sokullu

²⁷ TKG.KK.VKF.Cd., Defter No: 24, s. 3. Telhisin orijinal metni için bkz. EK 3.

²⁸ TKG.KK.VKF.Cd., Defter No: 24, s. 3. Telhisin orijinal metni için bkz. EK 3.

Mehmed Paşa Vakfı akarından olan 6 karye²⁹ ve Bâlî Bey Vakfı akarından olan 1 mahalle ile 3 karye³⁰ havass-ı hümâyûn adına kaydedilmiş ve söz konusu karye ve mahallelerin her birinin yanına da “... *sâdır olan hatt-ı humâyûn-ı mevhibet makrun mücebince havâss-ı humâyûna ilhâk olundu.*” şerhi düşülmüştür³¹. Bu noktada şu soru akla gelmektedir: Acaba Sokullu Mehmed Paşa ve Bâlî Bey evkâfının devletleştirilen akarı vakfiyelerinde belirtilmiş midir? Ya da ne şekilde belirtilmiştir? Yaptığımız arşiv çalışmasında Bâlî Bey Vakfı’nın vakfiyesine rastlanılamamıştır. Ancak Sokullu Mehmed Paşa’nın bütün Osmanlı coğrafyasına dağılan vakfının vakfiyesi Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Arşivi’nde tespit edilmiştir. Hatta söz konusu arşivde üç tane vakfiyesi bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesi orijinal, bir tanesi ise nüsha halindedir. Orijinallerden ilkinin ser-levhası Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün internet sitesinde teşhir edilmekte olup³² bu vakfiye maalesef tarafımıza verilmedi ve bu sebepten diğer nüshalarla kıyaslama imkânı bulamadık. Ancak diğer iki vakfiyeye ulaştık. Bunlardan birisi Belgrat’ın işgali öncesine ait ve H. Evâhir-i Zi’l-Hicce 981 / M. 22 Nisan 1574 tarihli orijinal ilk nüshadır. Bu orijinal nüshada Sokullu Mehmed Paşa’nın Belgrat’taki vakıf akarı ve hayratı mevcuttur³³. Ulaştığımız bir diğer nüsha ise yine Vakıflar Arşivi’nde vakfiye defterlerinde mevcut olan suret halindeki nüsha olup, 1574 tarihli orijinal nüshanın büyük oranda istinsahı şeklinde olan bu nüshada ise artık Sokullu Mehmed Paşa’nın Belgrat’taki akar ve hayratı zikredilmemektedir. Bu vakfiye sureti, Belgrat’ın işgali akabinde güncellenen vakfiyenin sureti olmalıdır.³⁴ Ancak bu suret halindeki vakfiyenin orijinalini yaptığımız çalışmalarda bulamadık. İnternet sitesinde ser-levhası olan ve orijinal olan nüshanın söz konusu suretin orijinali mi yoksa başka bir vakfiye mi olduğunu bilemiyoruz.

²⁹ Bkz. **Ek 1.**

³⁰ Bkz. **Ek 2.**

³¹ **Ek 1**’de verdiğimiz tabloda eskiden vakfa gelir getiren ancak artık devletleştirilen karye ya da mahallenin karşısına düşülen şerhlerin tamamı verilmiştir.

³² <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=28> Erişim Tarihi 02.08.2016

³³ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGM), Defter No: 1483.

³⁴ VGM, Defter No: 572. Bahsettiğimiz suret şeklindeki vakfiye ilgili defterin 27. Sayfa ve 20. Sırasında kayıtlıdır.

Sonuç

Osmanlı vakıf hukukunda daha en baştan beri uygulanan devletleştirme işlemlerinin zamanın şartları ve gerekleri çerçevesinde yer yer uygulandığını, bunun kimi zaman bir ihtiyaçtan kimi zaman da hukukun gereği olarak yapıldığını gözlemlemek mümkündür. Ayrıca Osmanlı hukukunun genelinde var olan teori-pratik ayrımının vakıf hukuku için de gözetilmesi gerektiği örneklerden de ortaya çıkmaktadır. Zira, çalışmamızın içerisinde verdiğimiz teorik bilgilerden hareketle Sokullu Mehmed Paşa ve Bâli Bey evkâfının Belgrat'taki akarının devletleştirilmesi meselesinin, düz mantıkla ve kitabi bilgiler çerçevesinde bir vakıf şartlarının tebdil ve taşıyıcı meselesi olmadığı ortaya çıkmaktadır. Biz biliyoruz ki, Osmanlı Devleti yıkılmaya yüz tuttuğu vakitlerde elinden giden ve gitmek üzere olan coğrafyalardaki vakıf ve mülkler üzerinde bile zamanın şartları ve gereklilikleri üzerine karar vermiştir. Dolayısıyla metnimizin giriş kısmında verdiğimiz ayrıntılı örneklerden ve çalışmamızın temelini teşkil eden Sokullu Mehmed Paşa ve Bâli Bey evkâfının devletleştirilmesi hadisesinden anlaşılacağı üzere Osmanlı Vakıf Hukuku'nda teorik çerçeveden farklı bir uygulamayı gözlemlemek mümkündür.

Netice itibarıyla, Osmanlı vakıf hukukunu değerlendirirken tek başına teorik bilgilerden hareket etmememiz gerekmektedir. Pratikte mevcut olan bazı uygulamaların doğrudan teorik zeminde değerlendirilmesi bizleri yanlış bir bilgi üretimine sevk edecektir. Bu sebepten, Osmanlı hukukunun bütün alanlarında olduğu gibi vakıf hukukunda da teorik-pratik boyutu bir bütün olarak ele almak gerekmektedir.

EK 1 : Sokullu Mehmed Paşa Evkâfi'ndan Olub Havâss-ı Hümayûn'a Devredilen Köyler.

<p>Karye-i Gorne Draganić, Obreš dahi dirler</p>	<p>Rašavice karyesi dahi ziraat ider. Karye-i mezbûr mukaddemâ Sokollu Mehmed Paşa Evkâfi'ndan olub lâkin Belgrad anveten feth ve teshîr olmağla mûmâ ileyhî evlâd ve mutevellî taraflarından ta'mîr olunacak âsâr-ı hayriyenin vezâif ve murtezika ve masârif-i rûz-merreleri Belgrad hazinesinden ru'yet olunmak üzere sâdır olan hatt-ı humâyûn-ı mevhibet-makrûn mücebince havâss-ı humâyûna ilhâk olundu.</p>
<p>Karye-i Prapče/Prajiče nam-i diger Koton</p>	<p>Karye-i mezbûr mukaddemâ Sokollu Mehmed Paşa Evkâfi'ndan olub lâkin Belgrad anveten feth ve teshîr olmağla mûmâ ileyhî evlâd ve mutevellî taraflarından ta'mîr olunacak âsâr-ı hayriyenin vazife ve murtezika ve masârif-i rûz-merreleri Belgrad hazinesinden ru'yet olunmak üzere sâdır olan hatt-ı humâyûn-ı mevhibet-makrûn mücebince havâss-ı humâyûna ilhâk olundu.</p>
<p>Karye-i Dolne Potočac</p>	<p>Karye-i mezbûr mukaddemâ Sokollu Mehmed Paşa Evkâfi'ndan olub lâkin Belgrad anveten feth ve teshîr olmağla mûmâ ileyhî evlâd ve mutevellî taraflarından ta'mîr olunacak âsâr-ı hayriyenin vezâif ve murtezika ve masârif-i rûz-merreleri Belgrad hazinesinden ru'yet olunmak üzere sâdır olan hatt-ı humâyûn-ı mevhibet-makrûn mücebince havâss-ı humâyûna ilhâk olundu.</p>
<p>Manastir-i Hasal</p>	<p>Karye-i mezbûre hasılıyla mahsûbdur.</p>

Karye-i Rašavice	
Karye-i Bačine	Karye-i mezbûr mukaddemâ Sokollu Mehmed Paşa Evkâfi'ndan olub lâkin Belgrad anveten feth ve teshîr olmağla mûmâ ileyhin evlâd ve mutevellî taraflarından ta'mîr olunacak âsâr-ı hayriyenin vezâif ve murtezika ve masârif-i rûz-merreleri Belgrad hazinesinden ru'yet olunmak üzere sâdır olan hatt-ı humâyûn-ı mevhibet-makrûn mücebince havâss-ı humâyûna ilhâk olundu (Kilise-i Cedid 1).
Karye-i Varvarin ma mezraa-i Orahova	Hâlî ani'r-re'âyâ. Karye-i mezbûr mukaddemâ Sokollu Mehmed Paşa Evkâfi'ndan olub lâkin Belgrad anveten feth ve teshîr olmağla mûmâ ileyhin evlâd ve mutevellî taraflarından ta'mîr olunacak âsâr-ı hayriyenin vezâif ve murtezika ve masârif-i rûz-merreleri Belgrad hazinesinden ru'yet olunmak üzere sâdır olan hatt-ı humâyûn-ı mevhibet-makrûn mücebince havâss-ı humâyûna ilhâk olundu.
Karye-i Sredne Dolne Izbanice	Hâlî ani'r-re'âyâ.
Karye-i Babin Dol	Hâlî ani'r-re'âyâ. Karye-i mezbûr mukaddemâ Sokollu Mehmed Paşa Evkâfi'ndan olub lâkin Belgrad anveten feth ve teshîr olmağla mûmâ ileyhin evlâd ve mutevellî taraflarından ta'mîr olunacak âsâr-ı hayriyenin vezâif ve murtezika ve masârif-i rûz-merreleri Belgrad hazinesinden ru'yet olunmak üzere sâdır olan hatt-ı humâyûn-ı mevhibet-makrûn mücebince havâss-ı humâyûna ilhâk olundu.

Kaynak: **TKG.KK.TTd.** (Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi Tapu Tahrir Defterleri), Defter No: 18, s. 134-155.

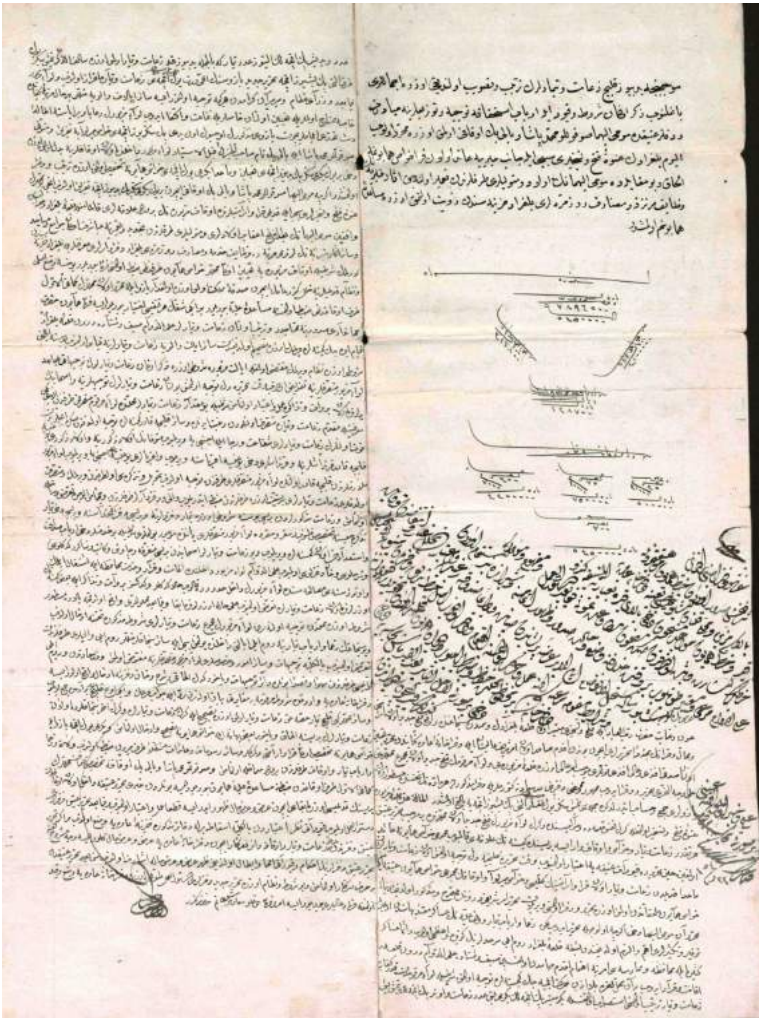
EK 2 : Bâli Bey Evkâfî'ndan Olup Havâss-ı Hümâyûn'a Devredilen Köy ve Mahalleler.

<p>Nefs-i Požedarofče, Požerofče demekle meşhûrdur</p>	<p>Nefs-i mezbûr mukaddemâ Bâli Beğ Evkâfî'ndan olup lâkin Belgrad anveten feth ve teshîr olmağla mûmâ ileyhin evlâd ve mutevellî taraflarında tamir olunacak âsâr-ı hayrinin vezaif ve murtezika ve mesarif-i rûz-merreleri Belgrad hazinesinden ru'yet olunmak üzere sâdır olan hatt-ı humâyûn mevhibet-makrûn mücebince havâss-ı humâyûna ilhâk olundu (s. 76)</p>
<p>Mahalle-i Katranje nam-i diger Orta</p>	
<p>Mahalle-i Bala</p>	
<p>Mahalle-i Prkos</p>	
<p>Mahalle-i Zir/ Zijer</p>	
<p>Mahalle-i Bajer</p>	
<p>Karye-i Durikofče</p>	<p>Karye-i mezbûr mukaddemâ Bâli Beğ Evkâfî'ndan olup lâkin Belgrad anveten feth ve teshîr olmağla mûmâ ileyhin evlâd ve mutevellî taraflarından ta'mir olunacak âsâr-ı hayriyenin vezaif ve murtezika ve mesarif-i rûz-merreleri Belgrad hazinesinden ru'yet olunmak üzere sâdır olan hatt-ı humâyûn-ı mevhibet makrûn mücebince havâss-ı humâyûna ilhâk olundu</p>

Karye-i Jerezan/ Prezan	Karye-i mezbûr mukaddemâ Bâli Beğ Evkâfı'ndan olub lâkin Belgrad anveten feth ve teshîr olmağla mûmâ ileyhin evlâd ve mutevellî taraflarından ta'mîr olunacak âsâr-ı hayriyenin vezaif ve murtezika ve mesarif-i rûz-merreleri Belgrad hazinesinden ru'yet olunmak üzere sâdır olan hatt-ı humâyûn-ı mevhîbet makrun mücebince havâss-ı humâyûna ilhâk olundu
Karye-i Kaljevič/ Kaljovič	Karye-i mezbûr mukaddemâ Bâli Beğ Evkâfı'ndan olub lâkin Belgrad anveten feth ve teshîr olmağla mûmâ ileyhin evlâd ve mutevellî taraflarından ta'mîr olunacak âsâr-ı hayriyenin vezaif ve murtezika ve mesarif-i rûz-merreleri Belgrad hazinesinden ru'yet olunmak üzere sâdır olan hatt-ı humâyûn-ı mevhîbet makrun mücebince havâss-ı humâyûna ilhâk olundu

Kaynak: **TKG.KK.TTd.** (Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi Tapu Tahrir Defterleri), Defter No: 17, s. 73-78.

EK 3 : Belgrat'ın Anvaten Fethinden Sonra Yapılacak Tahrirde Nasıl Hareket Edileceğine Dair Telhis ve Üzerindeki Hatt-ı Hümayûn.

Kaynak: TKG.KK.VKF.Cd. (Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi Vakf-1 Cedid Defterleri), Defter No: 24, s. 3.